

4. Среміца В. Президент Янукович у Брюсселі: «від євроромантизму – до європрагматизму», не забуваючи про Росію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1971732.html>. Доступ – 01.03.2010 р.
5. Зовнішня політика // Національна безпека і оборона: журнал Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова. – 2011. – №3 (121). – 78 с.
6. Зленко А. Україна у мінливому світі / А. Зленко // Дзеркало тижня. – 2009. – №31 (759).
7. Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування : навч. посіб. / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко; за ред. Л.В. Губерського. – К. : Знання, 2009. – 751 с.
8. Мадіссон В.В. Сучасна українська геополітика : навч. посіб. / В.В. Мадіссон, В.А. Шахов – К. : Либідь, 2003. – 176 с.
9. Михальченко М. Україна як нова історична реальність: Запасний гравець Європи. – Дрогобич : Відродження, 2004. – 488 с.
10. Прес-реліз «Чотирнадцятий саміт ЄС – Україна. Спільна заява для преси» // Офіційний сайт посольства України в Японії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/japan/ua/22549.htm>.

In the article the situation, problems and prospects of Ukraine's European aspirations are investigated. The major external and internal factors which form the foundations of a new strategy for European integration policy of Ukraine are considered in the article.

Key words: *geopolitics, geopolitical strategy, globalization, European integration, European Union, sustainable development, the initiative "Eastern Partnership".*

Отримано: 03.09.2012

УДК 321.64:323.1(477)

О. П. Григоренко

КОМУНІСТИЧНА ДИКТАТУРА І ПОЛІТИКА ДУХОВНОГО ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

В статті аналізується політика державного воєнного атеїзму компартійно-радянської диктатури проти українського народу та її згубні наслідки.

Ключові слова: *комуністична диктатура, атеїзм, антицерковний терор, ідеологія, релігія, церква, священник.*

У тисячолітній історії українського народу є понад сімдесятилітній проміжок часу ХХ ст. У цей історичний період комуністи, встановивши силою зброї радянську владу, влаштували сатанинське дійство будівництва соціалістичного ладу. Час і наступні покоління дадуть об'єктивну оцінку радянському періоду в нашій історії. Але стосовно Церкви вже тепер можна з усією очевидністю стверджувати, що це був період важких випробувань і навіть судний день: адже держава сповідувала атеїстичну ідеологію, завданням якої було знищення віри як такої і священників зокрема. Адже радянський керівник М. Хрущов обіцяв останнього священника показати по телебаченню у 1980 р. [15, с.4].

Історіографія проблеми релігійного життя населення України в умовах комуністичного режиму знаходиться в процесі станов-

лення. Комплексно історія церкви в Україні в історико-релігійно-знавчому контексті активно опрацьовується відділом релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України на чолі з А. Колодним. Зокрема, В. Єленський був одним із перших, хто зробив спробу всебічно осмислити державно-церковні стосунки в Україні в радянський період [7]. На регіональному рівні найбільш ґрунтовною у цьому плані є монографія П. Слободянюка [12]. Монографічне дослідження цього дослідника «Українська церква: історія руйни і відродження» стало помітним явищем в культурному і суспільно-політичному житті країни. В цій монографії на багатому історико-етнографічному матеріалі висвітлюється антиукраїнська політика проти Української православної віри і її трагічні наслідки в різні історичні періоди, зокрема, польсько-литовського та російського релігійного гноблення, комунорадянського атеїзму, масових політичних репресій духовенства і віруючих, руйнування храмів і Української церкви загалом в часи радянської влади. Значна увага звертається на сучасні проблеми Українського православ'я, міжконфесійні відносини в Україні.

Опублікована література з цієї проблеми в силу певних історичних обставин не могла повністю і всебічно проаналізувати духовне життя українського населення в умовах радянської тоталітарної системи. Метою цієї публікації є спроба донести до читача найбільш вражаючі події з історії боротьби радянської системи з прагненнями українців жити за своїми традиціями і вірою в Бога й активізувати пошуки дослідників до створення повноцінної праці з історії релігійного життя українського народу в умовах радянської тоталітарної системи.

Як тільки більшовики заволоділи Україною, вони негайно включили її в орбіту комуністичного проекту. Компартиїно-радянська диктатура не підпорядковувалася конституціям і звичайним законам, хоча в радянському суспільстві не можна було покаржитися на їх відсутність. Воля ієрархічно побудованої державної партії якраз і була законом для позбавленого суверенності суспільства. «Наші закони, – говорив у липні 1930 р. відомий компартійний діяч, на той час – прокурор РСФРР М. Криленко, – це форми, в які партія втілює свою волю. Всі акти нашої партії, всі основні лозунги нашої партії негайно знаходили відбиття в радянських законах. Ці закони є не що інше, як вказівки партії» [9, с.485].

За радянських часів, коли була заборонена релігійна пропаганда, Церква, що завжди була носієм духовності, не мала змоги донести свій голос до широких верств населення. Радянська влада ставилася до Церкви як до інституції, що мала зникнути. Переслідування, утиски духовенства радянською владою були нормою життя. З приходом більшовиків до влади розпочався небачений за масштабами і жорстокістю антирелігійний терор під прикриттям популістських лозунгів та постулатів наукового комунізму. Для нещадного і невідкладного знищення релігії режим застосовував різні форми. На одурманення віруючих були скеровані спеціальні агітпоїзди, агіттеатри, клуби і товариства безбожників, виходило багато фільмів, книг,

брошур, газет, листівок, плакатів антирелігійного змісту. Гоніння Церкви, віруючих носили масовий характер. Під виглядом боротьби з релігією велось планомірне масове знищення національних реліквій, унікальних пам'яток національної культури й архітектури. Особливо шаленіли антирелігійні кампанії напередодні релігійних свят. Влаштовувались атеїстичні лекції, вечори запитань і відповідей, концерти, організувались радянські весілля, «октябрини», червоні шлюби і червоні поховання тощо.

У березні 1922 р. з'явилася стаття В. Леніна «Про значення войовничого атеїзму», де стояла вимога надати атеїстичній пропаганді войовничого характеру. Як привід для «розкрути» антицерковного терору вирішили використати голод. Патріарху Тихону запропонували віддати на потреби голодуючих церковне майно, але він відмовився давати на продаж освячені предмети культури із золота, срібла і коштовного каміння. Це був чудовий привід для розгортання війни проти Церкви. У боротьбі проти церковників держава з успіхом використовувала тактику розколу. Радянська влада скасувала всі привілеї духовенства, благодійну допомогу і пожертви для Церкви, позбавила церковні братства майнових прав. У квітні 1929 р. були заборонені всі види діяльності релігійних установ, крім богослужінь. З перших кроків радянська влада відібрала у Церкви землю, майно, будівлі під час загальної націоналізації засобів виробництва. Священики, активні віруючі позбавлялись своїх прав у виборах до органів влади. Хвиля державних пограбувань вимела з храмів незрівнянні дорогометалеві та інші цінності, що накопичувались упродовж століть. Незабаром войовничі атеїсти взялися й за самі культові споруди, їх використовували не за призначенням. У багатьох випадках храми, церкви, каплиці бовваніли посеред сіл та селищ пустками, шпарувалися непогодю, що викликало численні листи та скарги віруючих: руйнується, нівечиться, а віруючим людям не дають можливості в храмі помолитись.

Національною трагедією в Україні стало здійснення політики колективізації сільського господарства. Це був небачений раніше не тільки фізичний, а й духовно-релігійний, етнічний геноцид українського селянина. Знищувались не лише одноосібні господарства та заможні і середні селяни, а й руйнувались багатовікові гуманістичні традиції землеробів, знищувалися їх сім'ї, які позбавлялися будь-яких засобів до існування, насильно висилались з насиджених місць у інші регіони. Під лозунгами за колективізацію оголошувалась справжня війна релігії, яка захищала віковічні традиції та одвічний уклад селянського життя, засуджувала антигуманну політику колективізації. Були випадки, коли Церква оголошувала анафему колгоспним та сільрадівським активістам. Зрозуміло, Церква стояла на заваді антиукраїнізму, антинародним методам колективізації, економічному розоренню, морально-політичному цькуванню, фізичному знищенню селян, як основи економічного добробуту, духовно-культурної й етнонаціональної стабільності України.

Наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр. посилилося гоніння не тільки на православну, наближену до правлячого режиму релігію, а й на віруючих інших релігій. Партійне керівництво було переконане, що колективізація буксує завдяки агітації ксьондзів і куркулів. Католики, представники інших вірувань, як уміли захищали свої права і віру від переслідувань з боку органів влади. Селяни довіряли своїм духовним пастирям більше, ніж представникам владних структур, які намагалися довести їм переваги колективної праці, шкідливість релігії тощо. Щоб нейтралізувати серед поляків традиційно значний вплив католицької Церкви, в 1935-1936 рр. були закриті майже всі католицькі костьоли на Поділлі, а проти духовенства посилювалися репресії. В жовтні 1937 р. від наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова до НКВС України надходить директива: «У найкоротші строки провести широку операцію по розгрому римо-католицьких контрреволюційних кадрів». Після цієї грізної директиви справа з викоріненням католицької релігії пішла швидко і злагоджено. Органами Кам'янець-Подільського окружного НКВС була викрита діяльність «підпільного польського Червоного Хреста», який нібито проводить контрреволюційну роботу під керівництвом ксьондзів [6, с.128]. Ця справа була повністю сфабрикована каральними органами. Заборонялись усі зв'язки з родичами, які проживали в Польщі.

Відразу після встановлення радянської влади в західноукраїнських областях розроблялися заходи, спрямовані на ліквідацію греко-католицької, а згодом і католицької Церков, бо вони були визнані «агентами Ватикану», а їх «служителі» – «ворогами народу». Становлення радянської влади в західних областях незадовго до нападу фашистської Німеччини на Радянський Союз здійснювалося примусовими методами, зокрема насильницькою колективізацією, масовими депортаціями «куркульства», учасників визвольних змагань та інших «антирадянських елементів». УГКЦ була найвпливовішою духовно-ідеологічною національною організацією, провідницею справедливості, користувалася великим авторитетом серед населення, особливо сільського, і тим самим перешкоджала шляху радянзації суспільного життя. Спочатку нова влада впроваджувала відносно незначні обмеження щодо Церкви. Священиків зобов'язували мати спеціальні паспорти, за використання церков уряд вимагав високих податків. Але поступово ці обмеження набирали загрозливих масштабів. Радянські власті заборонили викладати релігію в школі, конфіскували церковні землі та посилили антирелігійну пропаганду. Згодом радянська влада відкинула маску демократичності і розпочала проти священиків та віруючих репресії. Найбільш поширеним і страшним їх різновидом стала депортація. Таких «ворогів народу» без попередження, суду чи навіть формального звинувачення заганяли у вагони для худоби й вивозили до Сибіру й Казахстану на невільницьку працю. Багато з них гинуло, часто цілими родинами. За даними А. Шептицького, лише з Галичини весною 1941 р. радянська влада депортувала близько 400 тис. українців [13, с.560].

У роки війни з німецько-фашистськими загарбниками «відлига» в позиції держави до Церкви, віруючих дієво сприяла значному внеску їх у перемогу над ворогом: вони давали значні кошти на озброєння, широко проповідувалась мобілізація зусиль народу на безкомпромисну, священну боротьбу з окупантами. Церква використовується владою як тимчасовий заспокійливий засіб для згуртування знедоленого війною народу. Церква розгортає велику благодійну діяльність, яка приносить значну користь пораненим, сиротам, інвалідам, армії. Духовенство, віруючі збирали гроші, продукти, одяг, предмети першої необхідності на потреби військовослужбовців. Церковні парафії здійснювали шефство над військовими частинами, передавали пораненим продовольство, одяг, цигарки тощо. До завершення капітуляції фашистської Німеччини у Другій світовій війні церквами Кам'янець-Подільської (тепер Хмельницької) області було зібрано 1 513 341 крб., 1,2 т. сухофруктів, 2,6 т. гороху, 106 кг цукру, 61 кг тютюну, 79,4 тис. штук яєць, 1400 буханок хліба, 2,2 т. круп, 9,2 т. пшениці і ячменю, 1,5 т. сухарів і печива, багато курей, борошна, молока, жирів, фруктів, овочів, меду, ковбаси, консервів, а також постільної білизни, тканини, посуду і навіть меблів. Але і в цих благодійних справах Церква зустрічала перепони з боку місцевих керівників. Так, секретар Орининського райкому партії Буга дав команду сільрадам, щоб вони перешкоджали духовенству у зборі коштів і продуктів серед віруючих [3, арк.228].

Майже відразу після переможного завершення Другої світової війни усе повернулося на «своє коло»: централізована безбожність, затяте переслідування віруючих, що звалилось на них партійно-державним войовничим атеїзмом, глумним цинізмом, кипучою зневагою, які викрешували ворожнечу до релігійників. Вирувала справжня ідеологічна, духовна війна передовсім антигуманними законами, ущемлялись права людей, право віросповідання звужувалось фактично до конституційних формальностей, які в реаліях життя зневажливо ігнорувались державою.

Одним із характерних проявів сталінського терору повоєнної доби стали також репресії діячів Церкви. У листопаді 1944 р. помер митрополит Української греко-католицької церкви (УГКЦ) А. Шептицький, який користувався безмежним авторитетом серед віруючих західних областей. Це полегшило владі боротьбу з УГКЦ, що підпорядковувалася Ватикану. Паства УГКЦ сягала 4,3 млн. віруючих. Це була потужна Церква, в якій налічувалося 3040 парафій. У 1939 р. вона об'єднувала 2950 священників, 1610 ченців і черниць, 520 богословів, утримувала 10 336 різних шкіл, серед них 56 вищих. Кампанія проти УГКЦ розгорнулася за безпосереднім наказом Сталіна у березні 1945 р. Вона почалася із звинувачень її священників у пособництві гітлерівцям і «українським буржуазним націоналістам». 8 квітня у львівській обласній газеті «Вільна Україна» з'явилася стаття Я. Галана «З хрестом чи ножом», в якій висувалися саме такі звинувачення. Її одразу передрукували обласні газети всієї Західної України.

Знаряддям для знищення УГКЦ була обрана Московська патріархія. Сталін створив раду у справах РПЦ при уряді СРСР, на чолі якої поставив полковника державної безпеки Г. Карпова. Реалізуючи вказівки на розгром УГКЦ, Г. Карпов запропонував у листі до Сталіна від 15 березня 1945 р. такий план дій: а) утворити у Львові православну єпархію; б) надати єпископу цієї єпархії і всім священнослужителям право проводити місіонерську діяльність; в) організувати всередині уніатської церкви ініціативну групу, яка повинна була б продекларувати розрив з Ватиканом і закликати уніатське духовенство до переходу у православ'я.

Новий глава УГКЦ митрополит Йосип Сліпий під тиском влади розпочав переговори з адміністрацією патріарха Алексія. У ході переговорів з'ясувалося, однак, що ніхто з архієреїв не бажає переходити у православ'я. У квітні 1945 р. священнослужителі УГКЦ найвищого рангу були заарештовані. Це надало певну свободу дій для створеної чекістами ініціативної групи. Її очолив настоятель Преображенської церкви Львова Г. Костельник. На священників почали тиснути, щоб вони приєднувалися до Костельника. Навесні 1946 р. 997 з 1270 священників УГКЦ підписали заяви про приєднання до ініціативної групи. Ті, хто не підписував такі заяви, висилалися з краю. 8-10 березня 1946 р. у Львові під контролем органів державної безпеки відбувся собор греко-католицького духовенства. Він ухвалив рішення про возз'єднання з РПЦ і скасування Берестейської унії 1596 р.

Ліквідувавши УГКЦ (насправді Церква пішла в підпілля) в Галичині підручні Карпова взялися за греко-католиків Закарпаття. Проте створити у Мукачівській єпархії ініціативну групу не вдавалося через протидію єпископа Т. Ромжі. На пропозицію М. Хрущова, яку підтримав Сталін, Міністерство державної безпеки УРСР організувало вбивство єпископа. Приєднання греко-католиків Закарпаття до РПЦ остаточно завершилося у 1949 р. Була ліквідована також Українська Автокефальна Православна Церква (вона відродилася в роки окупації). Ієрархів УАПЦ відправили на заслання за стандартним звинуваченням у пособництві гітлерівцям. Священники римо-католицької Церкви теж були поголовно репресовані, внаслідок чого віруючі позбавилися можливості відправляти релігійні обряди.

З другої половини 1948 р. відновився наступ на РПЦ. Тепер не задовольнялося жодне клопотання віруючих про відкриття храму. Були заборонені служби за межами храмів, скасовані хресні ходи, крім пасхальних. Знімалися з реєстрації храми, у яких через відсутність священника тривалий час не проводилися служби. За 1948-1950 рр. у східних областях України було закрито понад 500 храмів. Найчастіше як мотив для закриття висувалися інспіровані прохання віруючих.

В 1953 р. після смерті Сталіна лібералізація суспільно-політичного життя торкнулася й Церкви. Проте керівники державної партії розглядали Церкву і релігію як свого ідеологічного супротивника. Обставини активізації державної войовничості відображали

офіційні засоби масової інформації. У передовій статті 24 червня 1954 р. газета «Правда» докоряла, що функціонуючі громадські інституції, які покликані вести відповідну роботу, «під свободою совісті чомусь розуміють тільки свободу поширення релігійних поглядів». Зазначалось також, що в багатьох випадках ця діяльність «не має войовничого, наступального характеру, відірвана від життя» [14]. Хоча ЦК КПРС 10 листопада 1954 р. у постанові «Про помилки у проведенні науково-атеїстичної пропаганди» й наставляв не допускати ображення почуттів віруючих і церковників та адміністративно не втручатися в діяльність Церкви [5, с.105-107], це не змінювало загальної стратегії атеїстичної войовничості. Це були скорше тактичні кроки, що певною мірою вносили тільки деякі корективи в тактику, аж ніяк не видозмінюючи стратегічної лінії адміністративно-протирелігійно-церковної командності. Відібрані у віруючих культові споруди, яких вони були позбавлені раніше, не повертались. І ніякі аргументи, що висувалися віруючими до владних функціонерів, до уваги не брались.

В Україні у двадцятих роках культові споруди існували в кожному селі і навіть у значній кількості хутірських поселень, де віруючі могли задовольнити свої релігійні потреби. Становище різко змінюється після закінчення Другої світової війни. В Україні на той час діяло близько 15 тис. церков, хоча лише сільських поселень налічувалось майже 42 тис. Як видно, фактично в менш ніж половині їх діяли церковні приходи, а в решті сіл вони не працювали. Функціонували церкви в обласних і районних центрах, інших великих містах. Культові споруди намагалися використовувати не за призначенням.

Наприкінці 1950-х рр. розпочався новий наступ на Церкву. Безпосередня атака розпочалася прийняттям секретної постанови ЦК КПРС від 4 жовтня 1958 р. про недоліки атеїстичної пропаганди. Цією постановою всі компартійні і громадські організації зобов'язувалися розгорнути наступ на «релігійні пережитки» радянських людей. 16 жовтня за безпосередньою вказівкою М. Хрущова Рада міністрів СРСР прийняла перші антицерковні постанови, які мали своєю метою підірвати економічну базу РПЦ. Зокрема, знову запроваджувалися скасовані у 1945 р. податок з будівель і земельна рента, монастирям заборонялося користуватися найманою працею. Рада у справах РПЦ при Раді міністрів СРСР затвердила план закриття у 1959-1960 рр. майже половини монастирів. Рада у справах РПЦ у червні 1959 р. надіслала в усі союзні республіки інструктивний лист, в якому ставилися такі завдання: добитися, щоб клопотання про відкриття церков зменшилися, а згодом і цілком припинилися; під добре продуманими приводами не допускати в парафії, які занепадали, постійних і тимчасових священиків, після чого знімати з обліку церковні общини; припинити надання Церквою допомоги віруючим грошима чи в якийсь інший спосіб. Ці інструкції в УРСР виконувалися в найбільш агресивний спосіб, з грубим нехтуванням законодавства про культу, силовими методами. У храмах і на квартирах парафіян проводилися обшуки, свяще-

никам відмовляли у прописці за місцем проживання, віруючі звільнялися з роботи через релігійні переконання. Кількість закритих храмів і молитовних будинків в Україні почала стрімко зростати: у 1959 р. – 260, в 1960 р. – 747, у 1961 р. – 997, в 1962 р. – 1144.

У 1961 р. на XXII з'їзді КПРС була прийнята програма партії, що задзвеніла як «епохальної значимості видатний документ розгорнутого будівництва комунізму». Після цього наступ держави на релігію набирає нового оберту. Звичайно, вважалося, що здійснення величких комуністичних творінь з церквою не по дорозі, що без перемоги над релігією перемога комунізму неможлива. М. Хрущов заявив, що для переходу до комунізму необхідна не лише потужна матеріальна база, але й належний рівень свідомості всіх громадян соціалістичного суспільства. При цьому вказувалося, що висока релігійність радянських людей не має соціальних коренів, а зумовлюється незадовільною антирелігійною пропагандою, пасивністю Комуністичної партії в цьому питанні та надмірними свободами, наданими державою релігійним конфесіям. Владою вкотре було розпочато потужний наступ на Церкву. Наприклад, у 1958 р. в Україні існувало 40 православних чернечих обителей (з 57 наявних у всьому СРСР). В 1964 р. в Україні залишилося лише 9 монастирів, у яких проживало 939 самітників [10, с.4]. Ударна державна воєнничість щодо Церкви в Україні виявлялась у конкретних ознаках – зростала кількість закритих храмів. У 1962-1963 рр. тільки в селах одного Кременецького району Тернопільської області було знято з реєстрації 25 церков. Одинадцять церковних приміщень передали колгоспам для використання під громадські потреби, решту церковних приміщень не використовували, вони пустували, а ключі знаходились у сільрадах [1, арк.19-20]. Аналогічна ситуація була і в інших регіонах України. Культові приміщення в багатьох випадках зносились з лиця землі, перетворювались на склади, подекуди використовувались для культурно-спортивної роботи [2, арк.22]. Відповідно до нового законодавчого положення культурний об'єкт могли закрити через його незадовільний стан на основі акту технічної комісії та висновку уповноваженого в справах церкви відповідного облвиконкому. Культову споруду також закривали і зносили у зв'язку з реконструкцією населеного пункту тощо. Релігійна община приходу мала право наймати служителя храму тільки за умови отримання ним реєстраційного посвідчення уповноваженого при облвиконкомі. Як бачимо, права єпископатів у цих питаннях звужувались до граничної крайності. Окрім того священнослужителів позбавляли можливостей контролювати фінансові справи релігійних громад, вони не могли також втручатися в питання їх управлінської діяльності. Культові споруди закривалися також внаслідок «слабкої релігійної активності населення». Оцінка «слабкої релігійної активності населення» була настільки відносною, аморфною, що по суті могла застосуватися до будь-якого населеного пункту, кожної, без винятку, діючої Церкви. Державно-командно-воєнничо-атеїстична наступальність здатна була поставити в становище «слабкої релігійної активності» кожную

релігійну громаду. Все залежало від того, як «впадала в око» місцевим можновладцям той чи інший храм. Оформлення ж «документів» на закриття ставало справою техніки, але за тим вже жодної затримки не виникало.

Наступ держави в ліквідації бази Церкви був особливо активним на селі. У таких селах, як Горошівці і Кулівці Заставнівського району, Ожево Сокирянського району, Мошанець Кельменицького району, Тернавка Глибоцького (нині – Герцаївського) району, Давидівці та Юженець Кіцманського району Чернівецької області не обійшлося без протистояння віруючих із владою та силових дій [16, с.14]. Серед загальних даних про зняті з реєстрації релігійні громади, майже 85% припадає на сільську місцевість України [11, с.199-200]. Село в цих питаннях, як бачимо, витримувало більш жорсткий комуністичний пресинг унітарної держави, державного соціалізму взагалі. Найбільшу кількість храмів, молитовних будинків знято з реєстрації на Вінниччині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Хмельниччині, Житомирщині, Черкащині.

З другої половини 1960-х рр. антирелігійна кампанія набирає стриманого, дещо умовно поміркованого характеру. Акції скорочення сповільнюються і в середині 1980-х рр. гальмуються та припиняються зовсім. А в другій половині 1980-х – на початку 1990-х рр. існуюча раніше тенденція набуває вже зворотного спрямування.

Впродовж кількох десятиліть в Україні не видавалася Біблія, знищувалася давня селянська родова релігійна традиція. Безбожник у радянському суспільстві був національним зразком. Негативні соціальні наслідки такої антигуманної діяльності правлячого комуністичного режиму не забарилися. Відродження віри людей у Бога сприятиме піднесенню духовності, релігійної культури, релігійної свідомості і національної самосвідомості українського народу. Український народ в умовах незалежної Української держави одержав всі необхідні умови для задоволення духовно-релігійних потреб. В Конституції України зазначено: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність» [4, с.12]. Періодом інтенсивного розвитку релігійної мережі в Україні стали роки незалежності. При цьому зросла не тільки кількість релігійних організацій, а й кількість конфесій. Якщо в 1991 р. на реєстрації знаходилося 42 релігійні об'єднання, то на 2010 р. їх було вже понад 120. У 2010 р. в Україні діяло 35184 релігійні організації. Порівняно з 2000 р., їх мережа зросла на 49%. За конфесійною ознакою вони мали в 2010 р. такий відсоток від загальної кількості: УПЦ МП – 34,9%, УПЦ КП – 12,7%, УАПЦ – 3,5%, УГКЦ – 10,7%, РКЦУ – 2,7%, протестантські спільноти – 24%, мусульманські спільноти – 3,5%, іудейські спільноти – 0,8% та інші [8, с.153].

Стратегічною метою радянської релігійної політики завжди залишалося повне знищення Церкви, однак у різні періоди змінювалися методи і темпи їх здійснення. Органи влади йшли на тактичні

компроміси з Церквою лише в моменти державних катаклізмів. Антицерковна політика, яка мала місце в радянську добу, спричинила багато негативних явищ у релігійному житті суспільства, основним з яких є розкол українського православ'я. В сучасній Українській державі, українському суспільстві Церква починає займати те місце, з якого її насильно витіснили у радянські часи.

Список використаних джерел:

1. Держархів Тернопільської області, ф.Р-3240, оп. 1, спр. 92, 220 арк.
2. Держархів Хмельницької області, ф.Р-333, оп. 9, спр. 75, 121 арк.
3. Держархів Хмельницької області, ф.Р-338, оп. 8, спр. 2, 244 арк.
4. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К. : Видавничий двір «Ін Юре», 1997. – 174 с.
5. Коммунистическая партия, Советское правительство о религии и церкви : сб. – М. : Госполитгиздат, 1959. – 119 с.
6. Блажевич О.Ю. З історії релігійного життя поляків краю / О.Ю. Блажевич, В.О. Григоренко // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки : збірник наук. праць за матеріалами міжн. наук. конф. – Хмельницький, 1999. – С.122-131.
7. Єленський В.С. Державно-церковні взаємини в Україні (1917-1990) / В.С. Єленський. – К. : Республіканський Центр духовної культури, 1991. – 72 с.
8. Колодний А.М. Тенденції конфесійного життя України і шляхи його толентаризації / А.М. Колодний // Регіональні виміри міжконфесійних і державно-церковних відносин : збірник наук. праць. – Хмельницький, 2011. – С.151-158.
9. Литвин В.М. Історія України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Литвин ; відп. ред. В.А. Смолій. – 3-тє вид., доопрац. та допов. – К. : Наук. думка, 2009. – 821 с.
10. Ліквідація українських монастирів під час хрущовської антицерковної кампанії // Пульс. – 2005. – 17 лютого. – С.4.
11. Панченко П.П. Сторінки історії України ХХ століття. (Українське село: поступ, сподівання, тривоги) / П.П. Панченко. – К. : ІСДО, 1995. – 231 с.
12. Слободянюк П. Українська церква: історія руїни і відродження / П. Слободянюк. – Хмельницький : Поділ. відділення ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, Держархів Хмельницької області, 2000. – 266 с.
13. Субтельний О. Україна. Історія / Орест Субтельний. – К. : Либідь, 1993. – 720 с.
14. Шире развернуть научно-атеистическую пропаганду // Правда. – 1954. – 24 июня.
15. Факты. – 2005. – 23 ноября.
16. Яремчук С.С. Православна церква на Буковині у 1944-1991 рр. (Державно-церковні взаємини) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – історія України / С.С. Яремчук. – Чернівці, 2006. – 20 с.

The paper analyzes the public policy of militant atheism Communist Party and the Soviet dictatorship against the Ukrainian people and its disastrous consequences.

Key words: *communist dictatorship, atheism, anti-Catholic terror, ideology, religion, church, priest.*

Отримано: 10.09.2012